

A Pozsonyi Magyar Királyi
Erzsébet Tudományegyetem
1915/16.-1917/18. tanévi irataiból

A POZSONYI
MAGYAR KIRÁLYI ERZSÉBET-TUDOMÁNYEGYETEM
1915/16. TANÉVI IRATAIBÓL.
1. FÜZET.

EX ACTIS UNIVERSITATIS SCIENTIARUM
REGIAE HUNGARICAE ELISABETHINAE POZSONYENSIS
ANNO MCMXV—XVI.
FASCICULUS I.

AZ 1915/16. TANÉVRE MEGVÁLASZTOTT

EGYETEMI HATÓSÁGNAK BEIKTATÁSA

ÉS A

TANÉV MEGNYITÁSA

ALKALMÁBÓL 1915. ÉVI SZEPTEMBER HÓ 18-ÁN

TARTOTT

ÜNNEPÉLYES EGYETEMI KÖZGYÜLÉS.

CONVENTUS GENERALIS SOLENNIS

OCCASIONE

INSTALLATIONIS MAGISTRATUS UNIVERSITATIS

ET

INCHOATIONIS ANNI SCHOLASTICI MCMXV—XVI

DIE XVIII. SEPTEBRIS ANNI MCMXV—XVI CELEBRATUS.

POZSONY.

EDER ISTVÁN KÖNYVNYOMDÁJÁBÓL.

1916.

I.

DR. FALCSIK DEZSŐ,

AZ 1914/15. TANÉV

RECTORI HATÁSKÖRREL FELRUHÁZOTT DÉKÁNJÁNAK

BESZÉDE,

MELLYEL AZ 1914/15. TANÉVRŐL BESZÁMOL.

ORATIO

DRIS DESIDERII FALCSIK

DECANI, RECTORIS PRO ANNO SCHOLASTICO MCMXIV—XV

MUNERE FUNGENTIS, EUNDEM ANNUM RESPICIENTIS.

Igen tisztelt egyetemi közgyűlés!

A tudományegyetemek hagyományszentesítette szokásához hiven összegyülekeztünk a mai napon, hogy fiatal és még csonka egyetemünk vezetősége régi tradicionális forma szerint nyilvánosan átadja tisztségét az egyetemi szabályaink értelmében megválasztott és kormányhatóságilag megerősített új vezetőségnek.

Tisztelettel üdvözlöm ez alkalommal az előkelő közöniséget, hatóságok, testületek képviselőit, kedves vendégeinket, kik a mai kietlen, zivataros időkben, midőn ezernyi honfigond, családi gyász, egyéni baj, idegsorvasztó lelki hányódás között az általános érdeklődést világraszóló, birodalmakat rengető nagy események kötik le — a jövőben vetett rendületlen hittel — fiatal alma materünk iránti érdeklődésüknek becses megjelenésük által tanujelét szolgáltatják!

Ez a mai nap, igen tisztelt Egyetemi Közgyűlés, határkövet jelez a mi fiatal egyetemünk életében: egy lefolyt tanév alkonya zárul s a jövőendő évnek hajnalhasadása dereng fel alma materünk égboltján.

Én a lelépő, hivatalát átadó functionárius egyetemünk rövid multjára pillantok vissza; a lefolyt első tanévről adok számot. Hivatalbeli utódomat pedig egyetemünk jövője foglalkoztatja.

Az 1914/15. tanév azonban, melyről itt beszámolni hivatásom, nem közönséges iskolai év, hanem *egyetemünk legelső életéve* s mint ilyen, már magában véve is különös

történeti érdekességű. Önként felkinálkozó hálás problema lenne tehát a mai alkalommal egyetemünk megalapításának történetét nyújtanom. De tanácsosabbnak tartom ennek megírását nyugodtabb időre s hivatottabb történetiróra áthárítani. És pedig annyival inkább, mert a pozsonyi és a debreczeni két testvéregyetem felállítása az 1914. évi rendkívüli, történeti nagy napokban, nem közönséges epizód, hanem ritka és kimagasló kulturtörténeti mozzanat s hazai közművelődésünknek korszakot alkotó eseménye, melynek történetirói feldolgozása messze túllépné egy rectori beszámoló szűk keretét!

Csak néhány vázlatos tény és számadat közlésére vállalkozhatom tehát a rendelkezésemre álló szűk kereten belül.

* * *

A pozsonyi magyar kir. Erzsébet-tudományegyetem létesítését az 1912. évi XXXVI. t.-cz. rendeli el, amely kimondja, hogy Debreczenben és Pozsonyban, fokozatos fejlesztés mellett, tanszabadsággal felruházott magyar királyi (azaz állami) tudományegyetem állittatik fel.

S ennek, az egyetemünket törvénybeiktató rendelkezésnek megvalósítására a kezdő lépést Ő császári és apostoli királyi Felségének Bécsben 1914. évi január hó 19-én kelt legfelsőbb elhatározása teszi meg, amely elhatározással a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter előterjesztésére a pozsonyi Erzsébet-tudományegyetemen szervezett három orvosi tanszékre az egyelőre állami kórházi igazgatói és illetve osztályorvosi teendőket ellátó nyilvános rendes egyetemi tanárokat kinevezte.

Szélesebb körű szervező intézkedésül jelentkezik már az 1914. évi márczius hó első napjaiban közzétett pályázati hirdetmény, melylyel a m. kir. vallás- és köz-

oktatásügyi miniszter 1913. évi 203.794. számú rendelete folytán „a szervezés alatt lévő pozsonyi m. kir. Erzsébet-tudományegyetem jog- és államtudományi karán rendszeresítendő tizenhárom tanszékre“ 1914. évi márczius 31-iki határidőlejárattal pályázat hirdettetett. (Egyidejűleg nyílt pályázat iratott ki a debreczeni egyetem református hittudományi karán betöltendő hét, jog- és államtudományi karán betöltendő tizenegy s bölcsészet, nyelv- és történettudományi karán betöltendő kilencz tanszékre is.) A pozsonyi egyetemen tehát egyelőre átmenetileg csak a jog- és államtudományi karnak, míg a debreczenin amellet a református hittudományi, továbbá a bölcsészet, nyelv- és történettudományi karnak is, azaz összesen három tudománykarnak, felállítására történt intézkedés!

Mialatt azonban a beérkezett pályázati kérvények elbírálása, a tanári állásra hivatottak kiválasztása s általában a tanszékek betöltésének előmunkálatai serényen folytak, a külpolitikai látóhatáron sötét felhők mutatkoztak, majd vigasztalanul beborult körülöttünk az egész horizont.

Az 1914. évi június 28-án elkövetett gyilkos politikai merénylet, a világtörténelem egyik legocsmányább eseménye, rémes villámként világított be az elvetemült politikai szerencsejátékosság vakmerő cselszövéseibe, hitvány eszközeibe és örülettel határos törekvéseibe.

A július 26-iki mozgósítás, a július 28-iki hadüzenet a szerbeknek, a július 29-iki csatározások a Drina mellett gyorsan követik egymást. S megannyi előjátékai a nagy, csakhamar három világrészre átharapodzó világháborúnak, mely lángba borítja Európa hatalmasságait.

Olyan nemzetközi bonyodalom keletkezett rövidesen, mely miatt a szervezésre váró két új egyetem sorsa beláthatatlan időkre reménytelenné vált.

Kormányunk azonban az „Inter arma silent Musae“ elvével daczolva bátran és energikusan arra az emelkedettebb álláspontra helyezkedett, hogy a kulturtevékenységnek még ilyen nehéz időkben sem szabad megszakadnia s az egyetemek szervezésének megkezdett munkája tovább haladt előre.

S Ő császári és apostoli királyi Felségének Bécsben augusztus hó 26-án kelt legfelsőbb elhatározásával — mint a hivatalos lap közlése jelenté — „az 1912. évi XXXVI. t.-cz. alapján felállított és az 1914/15. tanévvel megnyiló“ pozsonyi és debreczeni kir. tudományegyetem tanárai és pedig 14 pozsonyi és 28 debreczeni tanár, kinevezettek.

Már a tanári kinevezéseket röviddel megelőzőleg közzétette a vallás- és közoktatásügyi kormány a két új tudományegyetem szervezéséről, tanulmányi és vizsgarendjéről szóló s Ő Felségének július hó 25-én kelt legfelsőbb elhatározásával jóváhagyott ideiglenes szabályzatot is. Valamint közvetlenül a tanári kinevezések közzététele után kinevezte a vallás- és közoktatásügyi miniszter a most említett Szabályzat 79. §-a értelmében az új egyetemek első, az 1914/15. tanévben működni hivatott, vezetőségét is. (A további vezetőség megválasztása a Szabályzat értelmében az egyetemek autonom jogkörébe utaltatott.)

A pozsonyi tudományegyetemen tehát az 1914/15. tanévben, a szervezeti Szabályzat 77. §-a értelmében, csak a jog- és államtudományi kar nyílt meg, a többi karok pedig fokozatosan fognak megnyilni, mihelyt ezt a szervezési munkálatok lehetővé teszik.

*
*
*

Az új egyetemek kinevezett tanárai augusztus hó 31-én Budapesten tették le a hivatali esküt a vallás- és közoktatásügyi miniszter kezébe.

Ugyancsak augusztus hó 31-én Budapesten a hivatali eskü letétele után, tartotta meg egyetemünk jog- és államtudományi kara rögtönzött első ülését az igazságügyi miniszterium egyik helyiségében.

S ez a kari ülés volt a legelső hivatalos cselekmény, mellyel a pozsonyi m. kir. Erzsébet-tudományegyetem működése megindult.

Mindez oly lázas, izgalmas időben, olyan zivataros nemzetközi bonyadalmak előestéjén történt, melyhez fogható keveset jegyzett fel a történelem!

A kinevezés a tanárok egy részét katonai szolgálatban találta, mely alól csak később sikerült a közszolgalat érdekében felmentetnünk némelyeket.

*
* *
*

Az a tisztelet-parancsoló erkölcsi bátorság, mellyel kormányunk az új egyetemeket a háborús idők kockázatai között is felállította, kulturpolitikánk fényes, ragyogó ténye marad mindörökké.

A fény nyomán azonban árnyak is kísértének. A háborús idők elmaradhatatlan következményei mutatkozni kezdenek s végig kísérik egyetemünk fejlődési fázisait az egész tanév folyamán.

Az egyetemi ideiglenes helyiségül kiszemelt, volt királyi akadémiai épületnek már a nyár eljén megkezdett átalakítása és berendezése — főleg munkáshiány és a fuvar nehézségei miatt — késedelmesen haladt előre.

Október hó 3-án az ősi koronázó Dómtemplomban végbement Veni Sancte után az egyetemi épület tanács-termében, az idők komolyságának megfelelő puritán egyszerűséggel, szűk házi körben, a tanári kar és az egyetemi hallgatók jelenlétében tartott egyetemi közgyűlésünkön

megnyitottuk ugyan az egyetemet. Az előadások azonban az épület nedvessége s a tantermek felszerelésének hiányai miatt csak október hó 19-én voltak megkezdhetők.

(Az idők komolyságának megítélésére jellemző érdekes adatul szolgálhat az a tény, hogy a budapesti királyi magyar tudományegyetemen az 1914/15. tanévben a hagyományos tanévnyitó ünnepély egészen elmaradt s a rectori beszámoló és a székfoglaló beszédek nem tartattak meg.)

A háborús idők egyik igen súlyos következményeként jentkezett a kulturkormányzatban a pénzügyi tekintetek előtérbe lépése és a takarékosági szempontok uralkodóvá válása, amely megbénította az egyetemi hivatalok szervezését, berendezését és működésbehelyezését. A helyzet illusztrálására szolgálhat, hogy az egyetemi quaestori állás csak az október 31-én kelt miniszteri rendelettel tölthetett be úgy, hogy a debreczeni egyetemtől ide áthelyezett új quaestor pozsonyi állását csak november hó közepén foglalhatta el. Az egyetemi fogalmazói állás pedig, mely csak december hó közepén rendszeresített, mind ez időig csak névleg van betöltve; mert a rectorilag kinevezett fogalmazó időközben népfőlkelői szolgálatra vonult be s állásának elfoglalása végett még nem jelentkezhetett.

Alkalmas és kellő számú segéd- és kezelőhivatali személyzet hiányában az egyetem élére állított első functionárius alárendelt s időt fecsérő kisebb administratív teendők ellátására kárhoytatván, tulajdonképeni hivatásában, a szervezés, ellenőrzés, repraesentálás terén csak félmunkát végezhetett.

A takarékosági szemponton hajótörést szenvedett az egyetemi rectori tisztség és a jog- és államtudományi kari dékánóság különválasztása is.

A háborús idők hatása erősen érezhető volt hallgatóságunk létszámán is. Az 1914/15. tanév első felére a jog-

és államtudományi karra beiratkozott 188 rendes és 1 rendkivüli, összesen 189 hallgató; a tanév második felére pedig 166 rendes és 20 rendkivüli, összesen 186 hallgató.

Ifjúságunk zöme fegyverrel kezében védi hazáját az adáz ellenség támadásával szemben. Csak kevesen szentelhettek magukat a tudománynak. S a magyar ifjúság — örök dicsőségére legyen mondva — nemes önfeláldozással, hősileg teljesíti a ráháruló nehéz, de magasztos feladatot.

A hazáért küzdő lelkes ifjak dicsőségéből fény árad fiatal alma materünkre is, mely a fenköltlelkű hősöket kötelékébe tartozóknak mondhatja.

A dicsfény mellett azonban komor sötéten feltűnik a gyász is. A könyörtelen halál a csatatéren nemcsak hallgatóságunkból szedte áldozatát, hanem tanári karunk egyik jelesét és egyik kiváló tisztviselőnket is elragadta.

Jog- és államtudományi karunk egyik nagyrahivatott lelkes tanára, Degré Lajos, a büntetőjog tudományának jeles buvára és hirdetője, m. kir. népfelkelő hadnagy, aki nemes idealismus és izzó hazafiságtól vezéreltetve önként jelentkezett a harcztérre, ez évi márczius hó 6-án élete 33. évében a galicziai Dvernik község közelében a csatatéren hősi halálát lelta. Kegyelettel őrizzük meg dicső emlékét hálás szivünkben.

Veszteség érte továbbá egyetemünket egyik lelkiismeretes, buzgó és kiváló képzettségű tisztviselője, dr. Persián Kálmán egyetemi könyvtártiszt, népfelkelő hadnagy halálával is, ki szintén a harcztéren esett el.

* * *

Hallgatóságunk létszámát tehát a felsorolt számadatokból kitetszőleg a háború nagymértékben befolyásolta s a minimumra szállította le. Ennek megfelelően alakult a vizsgálatok száma is.

Az 1914/15. tanév folyamán tartatott:

- I. alapvizsgálat 24,
- II. alapvizsgálat 32,
- III. alapvizsgálat 28,
- jogtudományi államvizsgálat —,
- államtudományi államvizsgálat 4.

Kitüntetéssel vizsgáztak az I. alapvizsgán: Bánhegyi Imre, Csvikota József, Ehrenguber Tádé; a II. alapvizsgálaton: Párkány Lajos, Sántha György; a III. alapvizsgán: Haspel Antal, Jeszenszky Tibor, Mayer Miksa, Mojses Andor, Pótfay Ödön, Risztics Demeter.

*
*
*

Örvendetes érdeklődés mutatkozott egyetemünk iránt Pozsony város intelligens női publikuma körében. Többen közülük hallgatni szerették volna a jogi fakultáson tartott filozófiai előadásokat, mások pedig részt szerettek volna venni a nyelvi tanórákon. Ezen jelentkezők érdekében a hallgatás lehetővé tétele iránt előterjesztést tettem a közoktatásügyi miniszter úrhoz; azonban sikertelenül. A női hallgatók beiratkozása az érvényben álló egyetemi szabályzatok értelmében a jogi karon csak az államszámviteltani tanfolyamra engedtetett meg. Nézetem szerint azonban a most fennforgó, tisztán formaszerű akadálynak mielőbb meg kell szűnnie. Az ismeretek megszerzésének útját nem szabad elzárva tartani a megszerzésükre komolyan törekvő nők előtt. Ha az élet rákényszeríti a nőket tudományos életpályák választására, meg kell nyitni előttük a jogi tanulmányokat is; mert számos közhivatali és magánalkalmazotti állásban, melyekben a jogi ismeret nem nélkülözhető vagy legalább is kívánatos, a nők sikerrel alkalmazhatók. De különben is a tudás megszer-

zését lehetővé kell tenni olyanoknak is, akik arra pusztán magáért a tudományért törekszenek s akik törekvésük komolyságának fáradságos előismeretek megszerzése által bizonyosságát szolgáltatják. Sőt meg kell könnyíteni az előismeretek megszerzését is; szaporítani kell a megszerzési alkalmakat női középiskolák, nevezetesen leánygimnáziumok felállításával. Pozsony intelligens lakossága rég óta sajnosan érzi a leánygimnázium hiányát, s ezt a tanintézetet, mint egyetemi város, nem nélkülözheti már tovább.

A város művelt társadalmának érdeklődése örvedetesen nyilatkozott meg egyetemünk iránt a tavasz folyamán rendezett népszerű úgynevezett hadi előadások alkalmával. Ezek a jól látogatott egyetemi előadások az erkölcsi sikeren felül a kegyeletes célra, a háborúban megvakult katonák segélyezésére, 323 korona 56 fillér tiszta jövedelmet is eredményeztek, melyet a magyar királyi honvédelmi miniszteriumban működő hadsegélyző hivatalhoz tettünk át.

Kimagasló mozzanata főiskolai életünknek, hogy az április hó 29-én kelt 42.497/915. számú közoktatásügyi miniszteri rendelettel a jog- és államtudományi szigorlatozás joga egyetemünknek megadatott. Ennek folytán június hó folyamán a szigorlatok megkezdődtek. Tartatott pedig összesen három államtudományi I. szigorlat s egy jogtudományi tételes szigorlat.

Magántanárrá képesítettük az 1914/15. tanév folyamán dr. Vutkovich Sándor volt pozsonyi királyi akadémiai nyilvános rendes tanárt és kolozsvári egyetemi magántanárt, az alkotmányi és kormányzati politikából, akit ezen minőségében a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter 1915. évi 54.199. számú rendeletével megerősített.

A doctori szigorlati jog gyakorlatba vételével s a magántanári képesítéssel egyetemünk birtokába jutott immár ama jogositványoknak és kiváltságoknak, melyekben régi traditionális felfogás szerint az egyetemi jelleg kidomborodik. Kivánatos, hogy a tudomány többi ágainak szintén az egyetem fogalmához tartozó bekapcsolása azaz a hiányzó tudománykarok felállítása se várasson sokáig magára. Ez azonban már nem a mult körébe vág, hanem a jövő feladata.

* * *

Végül midőn most jog- és államtudományi kari dekáni és egyetemi rectori tisztemtől megválok — hálát adva az isteni gondviselésnek a nehéz év folyamán nyújtott segedelemért — hálás köszönetemet fejezem ki Önagyméltósága dr. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak, ki a terhes, de megtisztelő megbízatás reám ruházásával kitüntetett;

köszönetet nyilvánítok dr. Kérészy Zoltán jog- és államtudományi kari prodékán s rector-helyettesnek, aki az elmúlt tanév folyamán működésében segítségemre volt;

köszönetet mondok az egész tanári karnak jóakarátú és odaadó támogatásáért, mellyel a kezdet nehéz napjaiban a reámháruló súlyos feladat terhét megkönnyíteni iparkodott.

S teljes bizalommal adom át tisztemet, immár egyetemünk autonom hatáskörében megválasztott utódom dr. Polner Ödön Öméltóságának, Isten áldását esdve működésére és szívből óhajtva és remélve, hogy a reámháruló feladatok megoldására alkalmas békés idő minél előbb bekövetkezzék s fiatal egyetemünk szervezése és fejlesztése gyors léptekkel haladjon előre és egyetemünk új vezetőjének működése szolgáljon egyetemünk, a tudomány és magyar hazánk javára és diszére!

II.

DR. POLNER ÖDÖN,

AZ 1915/16. TANÉV

REKTORI HATÁSKÖRREL FELRUHÁZOTT DÉKÁNJÁNAK

B E S Z É D E,

MELLYEL EGYETEMI HATÓSÁGI SZÉKÉT ELFOGLALJA

ÉS A TANÉVET MEGNYITJA.

ORATIO

DRIS EDMUNDI POLNER

DECANI, RECTORIS PRO ANNO SCHOLASTICO MCMXV—XVI.
MUNERE FUNGENTIS,

SEDEM UNIVERSITATIS MAGISTRATUALEM OCCUPANTIS
ET ANNUM SCHOLASTICUM INCHOANTIS.

Nagyságos Prodekan és Prorektor Úr!

Tekintetes Egyetemi Tanács!

Mint a pozsonyi m. kir. Erzsébet-tudományegyetem jog- és államtudományi karának az egyetemi autonomia alapján első megválasztott dékánja, a ki egyúttal az egyetem rectori méltóságának jogkörével is fel van ruházva, tisztelem Magnificentiád mint hivatali elődöm kezéből átvévén, ezen-
nel ünnepélyes ígéretet teszek, hogy hivatali kötelességem teljesítésében hiven és igazán fogok eljárni, az egyetem és tagjainak érdekeit és jogait mindenben és mindenkor előmozdítani igyekszem!

Mielőtt már most székemet az egyetemi hagyományokhoz hiven, ünnepélyes allocutióval elfoglalnám, mindenek előtt kedves kötelességemnek ismerem, hogy az elismerésnek adóját róvjam le Magnificentiád iránt, aki a lefolyt küzdelmes tanévben a kezdet számtalan nehézségei közt szinte az önfeláldozásig menő lelkiismeretességgel és pontossággal kezelte az egyetem igazgatásának ügyeit. Minden intézmény működésénél a kezdet a legnehezebb s azért, ha egyetemünk a kezdet nehézségein talán nem is ment át minden zökkenés nélkül, ez valóban nem Magnificentiád buzgóságán múltott.

Mélyen tisztelt közönség!

Nemzeti létünk évezredes küzdelmei után soha nem hallott és soha nem látott erővel kitört és immár több mint egy álló esztendeje folyton zúgó „vérzivatarnak“ közepette az ország tanintézetei másodszor kezdik meg a haza itthon maradt ifjúságának oktatását; a nemzet majdan gyümölcsöt hozó ama virágjának, melyet a zivatar még el nem sodort és le nem tört, öntözgetését és ápolását. Midőn tizenegy hónappal ezelőtt, az elmúlt 1914. év október havában a pozsonyi egyetemen, mely akkor először nyitotta meg kapuit, oktató munkásságunkat mi is megkezdettük, első kapavágásunkat semmiféle szélesebb körű ünnepséggel nem kötöttük össze. Akkor, mikor az észak felől félemletes setétséggel közeledő zivatar első villámcsapásai cikkáztak körülöttünk; mikor aggodó lélekkel lestük, vajjon nemzetünk évezredes munkájának termését az átláthatlan tömegben ránk zuduló jég nem fogja-e tönkre tenni s szorongó szívvel kérdeztük, vajjon annak, a mit vetni készülünk, lesz-e még kikeletje, nem tartottuk elmulaszthatónak, hogy bemenvén az Isten házába az Úr segedelmét kérjük munkásságunk megkezdéséhez, folytatásához és bevégzéséhez, de nem gondoltuk időszerűnek, hogy kimenvén a nyilvánosság elé, a tanév megnyitást szélesebb körű ünnepség tárgyává tegyük. Követtük ezzel a magas kormánynak is megbízatásunk alkalmával nekünk adott útmutatását.

A helyzet azóta megváltozott. A háborúnak hosszú tizenhárom hónapja a háborús állapotokhoz hozzászoktatott s mintha a zivataros ég alján jobb kilátással kecsegtető világosság derengene.

A helyzetnek ez a változása okozza, hogy az egyetemi tanév megnyitását ez alkalommal már szélesebb körben van szerencsénk megünnepelni. Ünneplésünk azonban még jelenleg is csak a tanév megnyitására szorítkozik s nem jelenti az egyetem, mint új tanintézet megnyitásának megünnepelését. Ezt úgy, miként a háború kitörése előtt tervezve volt, megakadályozta az időközben kitört háborús arra a jelengi időt magas kormányunk még mindig nem tartja alkalmasnak. Az ősi koronázó városban elhelyezett egyetemünk megnyitásának és alapköve letételének koronás királyunk és a felséges uralkodóház tagjainak reménylett jelenlétével fényesebbé váló megünneplése későbbi idő és alkalom számára van fenntartva.

Mai ünnepélyes összejövetelünk és ülésünk tehát csak korlátolt tárgyú. Mégis azt hiszem, nem mulaszthatjuk el ezt az alkalmat, hogy az új egyetemek felállításának jelentőségéről megemlékezzünk, mert az eddigi két magyar egyetem mellett két új magyar egyetemnek a megnyitása oly kulturális esemény, melynek jelentősége még az óriási világháború nagy következményei és hatásai mellett is kellő méltánylást érdemel és amely mellett némán elhaladnunk nem szabad.

A két új egyetemnek a megnyitása ugyanis Magyarország kulturális fejlődésében új korszaknak a kezdetét jelenti; — kell, hogy jelentse!

Alkotmányos életünk visszaállítása, az 1867. évi kiegyezés után az egyetemi oktatás a kolozsvári egyetemnek 1872-ben történt felállításával, a 80-as évektől kezdve a budapesti egyetemnek nagyobb arányú kiépítésével, fel-

szerelésével és bővítésével fejlődésnek indult ugyan, de ez a fejlődés még sem volt kielégítő, mert az egyetemi oktatással szemben felmerült szükségleteket kielégíteni nem bírta. Újabb állami és társadalmi életünk az egyetemi oktatást oly nagy mértékben vette igénybe, hogy annak a két régi egyetem, bármennyire fejlődött és bővült is, eleget tenni nem birt és oly állapotok állottak elő, amelyek között újabb egyetemek felállításának szüksége már igen régen égetővé vált.

Ugyanez alatt az idő alatt az alsó- és középiskolázás terén a tanuló ifjúság számának növekedésével többé kevésbé lépést tartott az alsó- és középiskolák megfelelő szaporítása. A felső, különösen pedig az egyetemi oktatás terén azonban sajátságos módon az a felfogás érvényesült, hogy az egyetemi ifjúságnak a régi számhoz képest szinte a végtelenségig menő növekedése dacára az újabb egyetemek felállítása várhat, hogy a kielégítő egyetemi oktatás szükséglete más, fontosabbnak tekintett szükséglet mellett háttérbe helyezhető. Indoklásául e sajátosság felfogásnak igen gyakran azzal az állítással találkozunk, hogy új egyetemek felállításához hiányoznak anyagi és szellemi erőink.

Ezzel a felfogással való szakítást jelenti a két új egyetem felállításának elhatározása és ennek az elhatározásnak a foganatosítása; jelenti annak a belátását, hogy az egyetemi oktatás, mint kulturális szükséglet nem áll hátrább más állami szükségletnél, hogy erre a szükségletre az anyagi eszközöknek ép úgy *meg kell* lenniök, mint más állami szükségletre és hogy a hozzá való szellemi erőink nem hiányzanak. Szellemi erőink gyakran felpanaszolt hiányáról igazság szerint soha sem lehetett szó; annyira nem, hogy szellemi erőink feleslegéből, miután itthon kellően nem érvényesülhettek, még a külföldi egye-

temek ellátására is jutott és igen gyakran szellemi erőink hiányának a látszata csak azért volt meg, mert megfelelő számú egyetemnek nem léteiben oda való szellemi erőink kénytelenek voltak másfelé érvényesülést keresni. Van a magyarságban szellemi erő túlon-túl bármely feladatra, ne akarjuk annak érvényesülését mesterséges módon megakadályozni!

Legyen szabad reménylenünk, hogy a jövőre nézve az új egyetemek felállításával beállott forduló ponttal kezdődő új korszakban az egyetemi oktatás fejlesztése azon a jóformán holt ponton, amelyen eddig volt, meg nem fog állni, hanem a hozzá fűződő követelmények igényeivel lépést fog tartani.

A mit eddigi megjegyzéseimben mondtam, abból a felfogásból indul ki, hogy valamely ország műveltségének fejlesztésére szolgáló eszközök szükségletei nem kevésbé fontosak, mint más irányú szükségletei. Pedig tekintettel Magyarország különleges viszonyaira annak az állításnak is meg volna a jogosultsága, hogy éppen Magyarországon, a magyar nemzet kulturális szükségletei olyanok, amelyeket talán a legelső sorba kellene állítani. A legelső sorba, mert az a cél, hogy a magyar nemzet sajátos külön magyar államot tartson fenn — és végeredményben mi e cél érdekében bocsátkoztunk bele oly lelkesedéssel a jelenleg kint dúló világháborúba — nem a gyakorlati politikában annyi előszeretettel használt, de csak pillanatnyi sikereket nyújtó taktikai eszközökkel érhető el, mintsem ennél sokkal szilárdabban megalapozott, biztosabban célra vezető úton, t. i. a magyar kultúra fejlesztésének az útján. *A magyar kultúrának ebben az országban való megerősödésétől, elterjedésétől, minden más kultúra felett való felsőbbségétől függ nemzeti jellegünk fenntartása, a magyar nemzetnek a magyar államban való hegemoniája, a magyar államnak, mint olyan-
nak fennmaradása.*

A nemzet kulturális közösség! Nem a leszármazáson, nem a faji jellegén, nem a fizikai rokonságon, hanem az egyforma műveltségen, egyforma kultúrán és ennek tudatán alapuló kapcsolat az egyesek között. A nemzeti közösség legélesebben a közös nyelvben jut kifejezésre. De a nyelv is csak a művelődésnek egyik terméke. Ezért él a nemzet, mint művelődési közösség nyelvében, mint a közös műveltség termékében. De a nemzet élete nemcsak nyelvében nyilvánul meg, hanem a műveltségnek más termékeiben is. Erkölcseiben, szokásaiban, életmódjában, gondolkodásában, magános életviszonyait és közszervezetét szabályozó jogintézményeiben, művészetében, költészetében, bölcselkedésében. Mindeme kulturális jelenségek közössége az egyszerűbb vérségi kapcsolatokban fennálló közösségekből, részben a faji kötelékekből fakad, de a geographiailag egységes és összetartozó földterületen, hasonló természeti viszonyok között való élés, az egységes állami szervezet és a mindezek következtében előálló sűrűbb kölcsönös érintkezés szintén hatalmas tényezői a nemzeti kulturális közösség kifejlődésének oly népelemek között is, amelyek eredetileg nem tartoznak ugyanazokhoz a primitív vérségi és faji kapcsolatokhoz.

Azoknak a művelődési termékeknek a közössége, melyek a közös nyelven kívül alapjai az egy nemzetté összeforrásnak, annál fontosabb, mennél kevésbé van meg valamely államban a nyelvi egység. Az egy állami szervezettel és egységes állami területtel összefűzött nép különböző nemzetrészekből, úgynevezett nemzetiségekből állhat és a sok nemzetiségű összetétele a népnek a nép soknyelvűségében jut leginkább kifejezésre. A soknyelvűség sokféle művelődési közösséget is jelent és e sokféle művelődési közösség megkülönböztetett nemzetekké, vagy nemzetrészekké való fejlődésre, esetleg más hasonló nyelvű

nemzetrészekkel egy állami szervezetben való egyesülésre irányuló törekvést szülhet; *tehát oly jelenség, amelynek az államra bomlasztó hatása van, vagy lehet!*

Az állam ugyanis valamely népnek meghatározott földterülethez fűződő hatalmi szervezettsége. Ezt a hatalmi szervezettséget különféle erők hozhatják létre és tarthatják fenn. Létrehozhatja és fenntarthatja egyesek vagy családok (dynastiák) hatalmi érdeke; létrehozhatja és fenntarthatja bizonyos földrajzilag összefüggő területen élő népességnek más államok között való sajátságos elhelyeződése, vagy különböző államok hatalmi versengése; létrehozhatja és fenntarthatja a gazdasági érdekközösség is; de, ha a történelmet vizsgáljuk, a tények alapján meg kell állapítanunk, hogy a most említett okokból keletkezett és fenntartott államok csak kivételes jelenségek s hogy a legállandóbb s legelterjedtebb államalakító és államfenntartó erő a kulturális közösség és annak tudata: a nemzeti együttérzés. E kulturális közösségen és nemzeti együttérzésen alapuló állam népéhez is tartozhatnak más kulturális közösségeknek, más nemzeteknek individumai, de ez nem zárja ki, hogy az államalkotó és államfenntartó főtenyező az illető államnak vezető népeleme, nemzete legyen s az illető államnak jellegét, céljait, törekvéseit ő adja és határozza meg, a melyekhez a többi népelemek, nemzetiségek alkalmazkodni kénytelenek s a mennyiben nincsenek állambomlasztó, elszakadó törekvéseik, önként alkalmazkodnak is.

Az utóbb vázolt helyzetben van hazánk. Itt is, mint mindenütt, ahol az állam népe nemcsak egy nyelvű népelemből áll, de ahol az állam mégis egy nemzetnek jellegét viseli magán, ahol ez az egy nemzet foglalja el az irányt adó, vezető helyzetet és *ezt a helyzetet meg is akarja tartani*, különösen fontos, hogy ezzel a nemzettel

nyelvi közösségben nem levő népelemek vele legalább más kulturális közösséggel fűzzenek össze. Eme más kulturális közösség megteremtésének előfeltétele azonban, hogy az állam vezető nemzete műveltségben legerősebb legyen és művelődése az eltérő nyelvű népelemekre is kiterjesztessék. A vezető nemzet műveltségének megerősítésére, kiterjesztésére a legfontosabb eszköz pedig a nemzet kultúrájának érdekeit szolgáló felső, különösen az egyetemi oktatás.

Természetes, hogy a vezető nemzet kultúrájának megerősítésére az alsó- és középiskolák is hatalmas tényezők. De a műveltség, mint a világosság felülről terjed és mennél szélesebb körökre akarjuk terjeszteni s mennél magasabra akarjuk emelni a népi művelődést, annál szélesebbre kell terjeszteni, annál magasabra kell emelni azt a világosságforrást, melytől az alsóbb oktatás is a világosságot nyeri: a felső, különösen az egyetemi oktatást.

Ám az egyetemek tudományt tanító és művelő intézetek, a tudomány pedig, úgy mondják, nemzetközi. Valóban: a tudomány nemzetközi, mert az igazság mindenütt ugyanaz és az igazság ismeretének is mindenütt ugyanannak kell lenni. De az igazsághoz és annak ismeretéhez vezető utakban és módokban és ez utakat járó s módokat alkalmazó emberekben, azoknak gondolkodásában és felfogásában vannak különbségek s különösen a társadalmi és szellemi tudományok terén, már tárgyuk ama vonatkozásainál fogva is, amelyekben egyes nemzetekhez állnak, lehetnek és vannak nemzeti vonások. Ezért a tudományt tanító és művelő egyetemek is lehetnek a különleges nemzeti művelődés előmozdítói; de minden esetre valamely állam vezető nemzete által felállított és fenntartott egyetemek ennek a nemzetnek művelődését erősítik, fokozzák és terjesztik. —

A mult év őszén felállított két új egyetem közül a pozsonyi Magyarország nyugati határszélén találta elhelyezését. Egyetemünk emez elhelyezése kétszeresen fontossá tette feladatát. Feladata egyrészt az ország nyugati felében, mely kultúrában az országnak már is legelőrehaladottabb vidéke, de ahol az országnak három nyelvterülete érintkezik, éppen a magyar kultúrának erősítése, terjesztése; nem ellenséges irányzattal nem magyar ajkú honfitársainkkal szemben, hanem tisztelve azoknak anyanyelvük iránti szeretét, értékes és pedig különösen kulturális tekintetben igen értékes tulajdonságaiknak a magyar kultúra szolgálatába való helyezésével és e tekintetben is ama kulturái közösség megszilárdításával, mely eltérő nyelv mellett is az egy nemzetként való érzést lehetővé teszi.

Másfelől feladata egyetemünknek, hogy az ország határszélén a kultúra tekintetében is magyar határkő legyen. Ez a határkő fogja határozottan kifejezésre juttatni, hogy itt kezdődik a magyar művelődés; de ezt a határkő szerepét nem töltheti be kinai fal módjára. Az egyes nemzetek kulturái nemzeti jellegük mellett is kölcsönhatással vannak egymásra, igen nagy részük közös forrásokból táplálkozik. Magyar kultúránk is az előrehaladottabb nyugati nemzetek kultúrájának hajtásait fogadta magába de saját hajtásait hozzáadva, azzal többé kevésbé összeolvastva, azt átalakítva fejlesztette ki a sajátos magyar kultúrát. Az idegen kultúrák emez átvételének és feldolgozásának folyamata közös jelensége az összes európai kultúráknak s az emberi művelődés közös kincsének eme különféle módozatok és értelemben való feldolgozása, mely a közös emberi művelődésnek nemzetenként különféle színezetet ad, egyik legértékesebb eredménye a különféle nemzetek létének.

Az idegen kultúrákkal való érintkezés, eredményeiknek az imént jelzett módon való feldolgozása napjainkban nincsen ugyan helyhez kötve s az ország legkeletibb részében fekvő művelődési góczok ezt a feladatot a nyugati nemzetek kultúráival szemben, szintén elvégezhetik. De fekvésénél, a gyakori érintkezés lehetőségénél, mondhatjuk tehát majdnem a „milieu“-jénél fogva erre legalkalmasabb mégis az ország nyugati határszélén elhelyezett egyetem és ennél fogva egyetemünknek egyik hivatása az is lesz, hogy különösen a hozzánk legközelebb eső nagy német nemzet művelődésével való ezt az érintkezést, a magyar és német művelődésnek ezt a közvetítését elsősorban elvégezze.

Ne értsen félre senki e tekintetben! Nem a német kultúrának egyszerű átültetéséről van szó, hanem arról, hogy a sok értékes eredményt, amit a német nemzet kultúra tekintetében — más nemzetek kultúrájának kölcsönhatása alatt is — létrehoz, megismerjük és lehetővé tegyük azt, hogy a magyar szellem és felfogás behatása alatt a magyar kultúra alkatrészévé átalakuljon; másrészt pedig hogy csatornáivá legyünk a német nemzet felé a magyar nemzeti kultúra megismerésének és megbecsülésének, sőt rájuk való kiömlésének is. —

Egyetemünk országos jellegű intézmény és első sorban általános érdekű czélokra kell törekednie; de a mondottak szerint bizonyos mértékig helyi vonatkozásai is vannak. E helyi vonatkozásoknál fogva különösen két tényezőnek támogatása és rokonszenve becses és értékes előttünk. Az egyik tényező Pozsony városának nagy értelmiségű közönsége és e közönség érdeemes hatáságai; a másik a közvélemény hivatásszerű organuma, a helybeli sajtó. A közönség érdeklődésével és áldozatkészségével, mely már eddig is elismerésre méltóan nyilvánult meg, amit e

helyütt is köszönettel kell megállapítanunk, az egyetemet feladatának elérésében igen nagy mértékben elősegítheti s ez által saját erkölcsi és anyagi érdekeit is előmozdithatja. A sajtó a közönség informatiojával, a közvéleményt kifejezésre juttató figyelmeztetéseivel, jó indulatú, de a tárgyilagos kritikát ki nem záró, sőt megkívánó támogatásával rész munkása azoknak az országos érdekeknek, amelyeknek elérése az egyetem feladatává lett. Nem kétlem, hogy mind a két tényezőnek, közönségnek és sajtónak ily értelmű támogatását és rokonszenvét birni fogjuk; a magam részéről kérem őket, hogy ezzel az egyetemet, mint közintézményt a köz érdekében megajándékozni sziveskedjenek. —

Egyetemünk e pillanatban még kicsiny és fejletlen. De hiszem, hogy bizton reménylhetjük, hogy épen a pozsonyi egyetemnek a jelzettekben kidomborított fontossága azt fogja eredményezni, hogy egyetemünk csonkasága csakhamar meg fog szünni, épülete mielőbb betetőzést fog nyerni. Ha valamely kar tekintetében nyilván való volt az új egyetemek felállításának szüksége, úgy az bizonyára a jogi kar, a mely immár megkezdte működését. De az orvosi kar felállításának égető szükségét a háború eseményei és tapasztalatai nem kevésbé nyilvánvalóvá tették. A különben is drága emberéletben beállott nagy veszteségek folytán kell, hogy az emberélet nekünk még drágább legyen, hogy a népszaporodás, a gyógyítás és a közegészség ügye hazánkban a legmagasabb fokra emeltessek. A legilletékesebb tényezők előtt ismeretes, hogy elegendő számú, megfelelően képzett orvosi generáció nevelése két orvostudományi kar mellett kizárt dolog; hogy új orvostudományi karokra feltétlenül szükség van. Új orvostudományi kar felállítására pedig talán sehol alkalmasabb talaj nincs, mint épen Pozsony városában.

Az a körülmény, hogy a felállítandó orvostudományi kar első elemei a már kinevezett kitünő orvosprofessorokban rendelkezésünkre állnak, remélnünk engedi, hogy a kar teljes kifejlődése a legközelebbi jövőben várható.

Hogy mennyire szüksége van Magyarországnak, mint kiválóan földmivelő államnak arra, hogy mezőgazdaságát legalább megközelítőleg arra a fokra emelje, melyre mostohább természeti viszonyok között szorgalma mellett valóban csak az alapos tudás és műveltség folytán Németország fejlesztette a magáét és hogy ebből a czélból mennyire szükséges, hogy Magyarországnak eddig még mindig hiánzó egyetemi színvonalú mezőgazdasági főiskolája, mely tudvalevőleg a természettudományi karral kapcsolatban a pozsonyi egyetemre van tervezve, megvalósuljon, talán nem szükséges bővebben bizonyítgatnom. Hiszen a mezőgazdasági több termelésnek főfeltétele a mezőgazdasági több tudás!

Az orvostudományoktól és a mezőgazdasági tudományoktól elválaszthatatlan a természettudományok megfelelő tanítása és e tudományok karának felállítása. S ha visszaemlékezünk arra, amit az egyetemi oktatásnak a nemzeti műveltség szempontjából való fontossága tekintetében az előbb jeleztem, vajjon kételkedhetünk-e, hogy annak a karnak enyetemünkön való gyors fellitása, amely első sorban van hivatva a nemzeti műveltség vezetőjévé lenni, t. i. a bölcsészeti, nyelv és történettudományi karé, szintén elsőrendű kulturális szükséglet.

Intézetünk fellitása alkalmával egyetemi jelleget nyert. Ám ha egyetemi jelleget nyert, akkor valóban egyetemmé is kell lennie s az egyetem egykarúságát csak nagyon rövid, átmeneti időre szabad fenntartani. Egykarú egyetem, mely a humanisztikus ismeretek csak egyik részleges körének tanítására és művelésére szorit-

kozik, valóban nem egyetem s hosszú időn át fenntartva, elszárad, kivetkőzik egyetemi jellegéből! —

Most pedig, végezetül, ifjú barátaim, egyetemünk nagyreményű polgárai, Önökhöz van különösen néhány szavam.

Egyetemi rendszerünk a tanulás szabadságának elvén épült fel. A tanulásnak ezt a szabadságát nem szabad úgy értelmezni, hogy valaki az egyetemre felvétetvén magát, csak akkor és csak annyiban tanul, amikor és amennyiben kedve vagy szeszélye tartja. A szabadság bármely irányban az emberi életnek rendkívül drága kincse; de a szabadságnak az emberiség életében csak akkor van haszna és értéke, ha önkorlátozással, önfegyelmezőssel párosul. *Önkorlátozás és önfegyelmezés nélkül gyakorolt szabadság féktelenségre vezet s a féktelenség mindig romba dönti azt az intézményt, mely a szabadsággal féktelenül visszaél.*

Ezért Önök is, egyetemi polgárok, éljenek az egyetemi szabadsággal, de éljenek úgy, hogy tartsák önmaguk, szüleik és hazájuk iránti szigorú erkölcsi kötelességül, hogy az egyetemen tanulni fognak, hogy az egyetemen eltöltött időt önmaguk kiművelése céljából komolyan hasznukra fogják fordítani és hogy egyetemi polgári voltukat nem arra fogják használni, hogy az egyetemtől mennél távolabb tartsák magukat, de arra, hogy az egyetemtől mint alma matertől, az édes anyától mennél több szellemi táplálékot szivjanak magukba.

Sajnos, e tekintetben Magyarországon, különösen pedig azon a karon, amely jelenleg csak egyedüli kara egyetemünknek, nagyon sok a kívánni való s az állapotok immár oda fajultak, hogy társadalmunkban általánosan uralkodó nézetté vált, hogy az egyetemi polgárnak, különösen a jogásznak felesleges az egyetemre járás és

sokkal helyesebb ha beiratkozván, az egyetemre járás helyett más „okosabb“ dolgot művel, esetleg anyagi hasznot hajtó foglalkozást úz, kenyeret keres.

Nem uraim! Ez az álláspont nemcsak téves, ez egyenesen erkölcstelen!

Az egyetem nem azért van, hogy arra a középiskoláit bevégzett fiatal ember csak beiratkozzék s azután annak semmi más hasznát ne vegye. Mikor a fiatal ember az egyetemre lép, ezt azzal a tudattal teszi, hogy az addig általa látogatott tanító intézetnél magasabb, attól sok tekintetben eltérő jellegű, de mégis tanító intézetre lép. S ha tanintézetre lép, akkor ennek a lépésnek következményeit viselnie kell, a tanintézetet tanulásra kell felhasználnia s idejét nem szabad úgy töltenie, hogy csak a tanintézetre ne jusson semmi. Erre a tanintézetre menni senki sem köteles, de ha valaki oda megy, azzal kötelezettséget is vállal nemcsak önmagával és eltartóival szemben, akik is végül e kötelezettség alól felmenthetnék — és sajnos, igen gyakran fel is mentik — hanem kötelezettséget vállal a köz iránt is, amely az egyetemre lépett ifjútól az egyetem látogatását felmentés nélkül megköveteli. Az egyetemre lépés következményei alól pedig kivonni magát, *önként vállalt kötelezettséget nem teljesíteni, ez nemcsak helytelen, ez erkölcstelen is megengedhetetlen.*

Önök, uraim, egyetemi polgárok, az élet számára készülnek elő. Tanulják meg tehát az életből azt, hogy mily szerepe van az életben a kötelesség teljesítésnek. Soha az élet erre jobb alkalmat nem adott, mint jelenleg. Ha a kint dúló világháborúból hű szövetséges társunkkal, a nagy német nemzettel együtt győzedelmesen kerülünk ki, akkor ebben igen nagy s talán túlnyomó része lesz az ellenségeinkénél nagyobb erkölcsi erőknek: a mintaszerűs zervezettségnek, a pontos kötelességteljesítésnek.

Pontos kötelességteljesítés nélkül sem háborúkat nyerni, sem államokat igazgatni és mások dolgait ellátni, de semmiféle életpályát sem becsülettel megfutni nem lehet. A magyar ifjúságnak az a része, amely a harcztéren küzd és vérezik, követésre méltóan teljesíti kötelességét ott. Nekünk, akik itthon maradtunk, azok helyett is kell dolgoznunk, akik nincsenek itt. Ezért uraim, egyetemi polgárok, akiknek nem jutott osztályrészül az, hogy a harcztérre menjenek, teljesítsék azokat a kötelességeiket, melyek itthon hárulnak Önökre: járjanak az egyetemre és kettőzött szorgalommal tanuljanak, hogy majdan kipótolhassák azoknak a helyét is, akik elmentek és soha többé vissza térni nem fognak!

Én, mint az egyetemnek első tisztviselője a magam részéről kötelességeim pontos teljesítésére fogadalmat teszek s Önöket egyetemi polgárokká beiktatásuk alkalmával egyenként tett fogadásukra emlékeztetem. A kötelességteljesítésben tanártársaimmal egyetemben Önök előtt jó példával akarok előljárni s ha mindnyájan: tanárok és tanulók hiven és igazán megtesszük kötelességeinket, akkor megvagyok győződve, hogy egyetemünkön, mely felállítására és kiépítésére nézve most az utolsó, beteljesedhetnek az irás szavai, amely szerint az utolsók lesznek az elsők.

Úgy legyen!

A pozsonyi m. kir. Erzsébet-tudományegyetem második tanévét megnyitottnak nyilvánítom.

